

Socialna ustavna demokracija

Iz filozofije in teorije v prakso

Andraž **Teršek**

Socialna ustavna demokracija

Iz filozofije in teorije v prakso

Andraž **Teršek**

Koper 2017

Andraž **Teršek**

Socialna ustavna demokracija: Iz filozofije in teorije v prakso
Univerzitetni učbenik z recenzijo

Knjižnica Ludus, 4 (ISSN 2536-1937)
Urednica zbirke: **Sonja Starc**

Recenzenta: **Marko Novak in Patrick Vlačič**
Lektura: **Davorin Dukič**
Tipske strani: **Tilen Žbona**
Platnica, prelom in grafična priprava: **Jonatan Vinkler**

Izdala in založila: **Založba Univerze na Primorskem**
Titov trg 4, SI-6000 Koper
Glavni urednik: **Jonatan Vinkler**
Vodja založbe: **Alen Ježovnik**
Koper 2017

ISBN 978-961-7023-17-6
Naklada: **400 izvodov**

© 2017 Založba Univerze na Primorskem

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

342
321.7

TERŠEK, Andraž

Socialna ustavna demokracija : iz filozofije in teorije v prakso / Andraž Teršek. - Koper :
Založba Univerze na Primorskem, 2017. - (Knjižnica Ludus, ISSN 2536-1937 ; 4)

ISBN 978-961-7023-17-6

290838784

VSEBINA

Marko Novak, Socialni ustavni demokraciji na pot: predgovor	9
Uvod	11
1: TEORIJA	15
1 Demokracija je veliko več kot le golo pravilo večine	17
1.1 Smeri demokracije	17
1.2 Ustavna demokracija	21
1.3 Človekove pravice kot »minimalni standardi«	28
1.4 Ustava in ustavnštvo	30
2 Pravna država, vladavina prava in socialne pravice	33
2.1 Dva vidika pravne države in njen prehod v vladavino prava	33
2.2 Pogoji pravne države – kot socialne	36
2.3 Pravna država in oblast ljudstva	40
3 Liberalizem in »socialnost«	47
3.1 Liberalizem in demokracija	47
4 Še ponovitev o ogrožju socialno-liberalno demokratske politike glede na republikansko	57
4.1 »Liberalci«	57
4.2 »Republikanci«	59
4.3 Republika in/ali demokracija – a za demokracijo	64
4.4 Socialna država po Komentarju Ustave	68
4.5 socialna varnost po Komentarju Ustave	73
4.6 vrnitev k »avtonomnemu moralnemu sebstvu«	76
5 Solidarnost in komunitarizem (ne socializem ali komunizem), enakost in enakopravnost – v socialni ustavni demokraciji?	81
5.1 Demokracija človekovih pravic	81

5.2 Socialnost in solidarnost	84
5.3 Komunitaristična solidarnost?	86
6 Socialna država z (ustavno predvidenimi) »pozitivnimi obveznostmi«	89
6.1 Temeljno učenje	89
6.2 Učinkovanje določb ustave na razmerja med zasebniki	92
6.3 Pozitivne obveznosti države po precedensih ESČP	94
6.4 Sklep – programske določbe razlagati kot normativne zaveze	98
7 Kriza in socialna država	103
7.1 Nova priložnost za socialno državo	103
7.2 Sklep: temeljska socialna ustavna demokracija	108
2: TEORIJA V PRAKSI	111
1 Volitve in socialna država	113
<i>Morebitne teme, ki morda nikogar ne zanimajo</i>	114
2 Pot k pravičnosti v socialni ustavni demokraciji	125
3 Morala in novi jezik – socialne – politike	131
<i>Primanjkuje misli</i>	132
<i>Postaviti drugačna vprašanja</i>	133
<i>Še naprej hlapčevstvo in brezciljnost</i>	135
<i>Stopnjevana pasivnost</i>	135
4 Ustava in istospolni življenjski partnerji: enopotezna rešitev	137
<i>Domneva o iskrenosti</i>	138
<i>Zakonska ponazoritev</i>	139
5 Neustrezna socialna politika glede šolstva in raziskovanja	141
<i>Sistem vzgoje in izobraževanja je prioriteta</i>	141
<i>Nesprejemljivost in nedostojnost, s pravno spornostjo</i>	142
<i>Politizacija in manipulacija</i>	143
6 Podrejanje in discipliniranje namesto vladanja	145
<i>Skoraj protiustavna privatizacija</i>	146
<i>»Skrivni člen« in dominacija gospodarja</i>	147
7 Bi razpravljali o ustavni spornosti kapitalizma kot državne religije?	151
8 Med oblastjo z lastninsko pravico in državljsko lastnino	155
<i>Pogovljenje</i>	156
<i>Ustavnopravno učenje glede »lastnine« je teoretično jasno</i>	156
9 Zaupanje javnosti v institucije socialne države	159
10 O (ne)demokratični (ne)legitimnosti politike	163
<i>Estradništvo namesto politike</i>	164
<i>Razumljivo in nerazumljivo</i>	164
<i>Nedemokratično in nelegitimno zakonodajno odločanje</i>	165
11 Univerze so odgovorne tudi za vsebinsko demokracijo	167
12 (Ustavno)pravna odgovornost države in družbe za kakovost duševnega zdravja	171
<i>Gre za življenje</i>	171
<i>Pozitivna odgovornost države</i>	173

<i>Odločba ustavnega sodišča republike slovenije</i>	174
<i>Preseganje minimalnih standardov</i>	178
13 Ustava, človekove pravice in referendum – kaj se dogaja in kaj storiti?	181
14 Intrinzična vrednost socialne države (1. del) – neprostoVOLjna revščina je protiustavno življenjsko stanje človeka!	185
<i>Solidarnost – iz teorije v prakso</i>	187
<i>Neustavnost revščine?</i>	188
15 Intrinzična vrednost socialne države (2. del): poti v revščino in pot iz nje	189
<i>Gre za duha? za kaj gre?</i>	189
<i>Odločitev pred ukrepi</i>	190
<i>Morda tudi UTD?</i>	191
16 Je Ustavno sodišče odgovorno za Gospodarjevo nečloveškost?	193
<i>Kaj je bilo ustavnosodno rečeno?</i>	194
<i>Sinteza – gre za ...</i>	195
<i>Iskanje zadeve »resnice«</i>	197
17 Ustavno socialno ustavno demokracijo menda razume in spoštuje, kdor hitro prizna, da je kriv	199
<i>Kafkov Proces berejo kot »navodila«?</i>	200
<i>Obsoditi, ne dokazovati?!</i>	201
18 Javna oblast, kine spoštuje ustavne filozofije lastnine, uprizarja avtoritarnost	203
<i>Legitimnost skozi javni interes in obče dobro</i>	204
19 Socialna država pravno ščiti pravico do pogodbe o delu	207
<i>Sinteza odločilnih pravnih vprašanj</i>	207
<i>Učni sodni primer</i>	208
<i>Pravni sklepi sodnega precedensa vrhovnega sodišča</i>	209
<i>Sinteza pomembnega pravnega učenja</i>	210
20 Za takšno ravnanje delovnega sodišča ni opravičila	211
<i>Vzorna sodniška drža?</i>	212
<i>Nevzdržna sodniška drža</i>	212
<i>Spet pravna ignoranca</i>	213
21 Ljubi človek, kako se pogrezamo v blato neprava!	215
<i>Med statistiko in vsebino</i>	215
<i>Požvižgajo se na ustavnost</i>	217
22 Upor in 'nasilje' – čigava?	219
<i>Legitimacija upora in 'nasilja'</i>	219
<i>Pravica do upora</i>	220
<i>Post(fašizem)?</i>	221
<i>Civilno(st)?</i>	222
23 Po 25 letih državnosti – vrniti se k politiki	225
<i>Upravljanje ni vladanje</i>	225
<i>To se menedžerji</i>	226
<i>Enakopravnost in enakost</i>	227
<i>Antipolitika</i>	228

24 Sodišča morajo v socialni državi delavce bolje zaščiti pred izgubo dela	231
<i>Porušeno zaupanje</i>	231
<i>Če bi le bili kos svojemu poklicu</i>	232
<i>Za to gre</i>	233
<i>Tudi za to gre</i>	234
<i>Nespregledljivo</i>	235
<i>Odziv</i>	236
25 Znosna lahkost – prava, tudi sodniške vloge?	241
26 O revščini, ustavi in pravniki: Intervju	245
<i>revščina bi morala biti razglašena za protiustavno stanje posameznika</i>	245
27 Socialna država mora včasih izdajati tudi odločbe »po uradni dolžnosti«	251
<i>Pripis</i>	253
28 Samoplačništvo ob zdravstvenih zapletih v primeru necepljenja ni sprejemljiva socialna politika	255
29 Ali res vedo, da »morajo« delati v korist in dobrobit ljudi?	259
<i>Odprtopismo ministrice za delo, družino, socialne zadeve in enakosti</i>	259
<i>Tudi nezaupanje v ustavo je upravičeno</i>	260
<i>Manevrski prostor za presojanje in odločanje ostaja</i>	261
<i>Najprej in končno – skrb za ljudi!</i>	262
3: FILOZOFIJA SOCIALNE DRŽAVE, SOCIALNA POLITIKA IN (NOVE) MOŽNOSTI (NOVE) POLITIKE	265
1 Iz zgodovine politične ekonomije v novo prakso socialne politike	267
2 Namesto povzetka: politična možnost danes – možnost politike danes	285
<i>Zaveza »moralni skupnosti«?</i>	288
<i>Pedagoški varuh – ustavnosti</i>	293
<i>Univerzalizacija</i>	294
<i>Sklep: (skoraj) nič več od mišljenja</i>	298
3 Ljudje odločajo o obstoju demokracije in morali – odnos do tujcev (1)	303
4 Za red človeštva in človečnost – odnos do tujcev (2)	307
5 Sodna oblast »proti« Pravu, ustavnosti in moralnemu razumevanju demokracije	319
6 Iz želje po bivanju v »politični skupnosti«:	327
O (ideološki) radikalnosti in radikalnih stališčih (pri branju ustave in razumevanju socialne države)	327
 Viri in literatura	333
Uredniško poročilo	349
Stvarno kazalo	353
Imensko kazalo	357

SOCIALNI USTAVNI DEMOKRACIJI NA POT

Predgovor

V primerjavi s pravno državo je socialna država (bodisi kot *Sozialstaat* ali *Welfare State*) produkt kasnejše moderne dobe, saj se prične razvijati šele ob koncu 19. stoletja. Ustavne socialne pravice, kot človekove pravice *druge generacije*, pa resneje zaživijo v mednarodnih pravnih dokumentih, nacionalnih ustavah in praksi šele po drugi svetovni vojni. Toda kljub vsem tem naporom se zdi, da še niso dosegle tiste normativne moči, ki jih imajo človekove pravice *prve generacije*, torej državljanske in politične pravice. V tej zvezi imamo v ustavah številne rezerve (t. i. *réserve de la loi*), ki napotujejo na zakonsko ureditev, za to pa vemo, da v času suhih krav te pravice krči, *kjer more*.

Tako se zdi, da so v realnosti socialna država in z njo socialne ustavne pravice žal ekonomska, ne pravna kategorija, ker so prej kot od pravne ureditve odvisne od družbene blaginje, ki jo premore neka družba. V razviti Evropi, ki je pravzaprav svetovna socialna oaza, so ob znosni egalitarnosti te pravice zagotovljene na zgledni ravni, v ZDA pa so ob odsotnosti pravnega občutka za egalitarnost kljub visokem BDP številni ljudje iz socialnega sistema izključeni.

V zvezi z nadaljnjim civilizacijskim razvojem socialne države se torej odpirajo številna vprašanja: (1) kako doseči, da se bodo po svoji normativni moč socialne ustavne pravice približale državljanskim političnim; (2) kaj storiti, da se ob nadaljnjem razvoju socialnega stebra ne bo rušil steber pravne države (v smeri t. i. socialne pravne države), do česar lahko vodijo siceršnji javnosti všečni populistični ukrepi v srednji Evropi v zadnjem času; (3) kako doseči, da bo tudi pravno zagotovljen nek dejanski in dovolj trden minimum socialne države, ki bo pomenil spodnjo raven, pod katero bo delovanje tudi nepravno.

Eden od poskusov je gotovo povezovanje socialnih pravic z državljskimi pravicami, npr. pravice do pokojnine s pravico do zasebne lastnine, pa pravice zoper revščino s pravico do osebnega dostojanstva. Gotovo pa so še številne druge možnosti, ki jih razvijajo pravni misleci, katerim čut za socialno pravičnost ne da miru, tako da iščejo različne pravne možnosti za boljši, bolj pravičen in dovolj socialno vzdržen svet. Eden takšnih domačih plodnih avtorjev je tudi izr. prof. dr. Andraž Teršek s Primorske univerze, ki tu bralcu ponuja recept svoje »Socialne ustavne demokracije«.

Torej, vzemi, bralec, knjigo v roke! In z njo najdi boljši svet ...

prof. dr. Marko Novak

UVOD

Intenzivno, osredotočeno, študijsko opolnomočeno in kritično mišljenje o politiki, pravu, demokraciji, temeljnih načelih vladavine prava in pravno-filozofskih konceptih se zdi pomembnejše in pristnejše politično delovanje od občasnih demonstracijskih druženj na javnih prostorih ali od pozivov k upiranju javnim oblastem in sistemu, ki se potem – že naslednji dan – zlijejo s sistemom kot njegov sestavni del – in so zato v funkciji njegovega dolgoročnega legitimiranja in ohranjanja. Takšno, kratkoročno protestno (ali vstajniško) politično delovanje ni dovolj. Upirati se je treba temeljnim značilnostim procesa strankokracije, surovostim neoliberalnega sistema, zlorabam oblasti in razčlovečeni instrumentalizaciji prava, njegovi zlorabi, ki ga spreminja v golo tehniko za antipolitično strankarsko menedžeriranje (upravljanje namesto vladanja) družbe (ne skupnosti), znatno manj pa naključnim posameznikom in njihovim priložnostim, da v časovnih intervalih personalizirajo in predstavljajo sistemske ter institucionalne značilnosti družbe in časa, v katerih živimo. Spremeniti je torej treba paradigme in logiko sistema, ki odstopa od politični in pravnih zavez in napovedi, danih tik pred in v letih po koncu druge svetovne vojne. Spremeniti jih je treba radikalno, kolikor radikalno odstopajo od teh zavez in napovedi, danih npr. z Atlantsko listino, s Filadelfijsko deklaracijo, Splošno deklaracijo človekovih pravic, z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah, Rimsko pogodbo o EU, Evropsko socialno listino, s konvencijami Mednarodne organizacije dela pa navsezadnje Temeljno ustavno listino o osamosvojitvi Republike Slovenije, slovensko ustavo in prvimi ustavnosodni-

mi precedensi o socialni državi, socialni pravičnosti, solidarnosti, socialni varnosti in zaščiti osebnega socialnega dostojanstva.

Tega pa očitno ni mogoče storiti znotraj samega sistema niti kot njegov del. Odklon sistema, ki ga sedaj živimo, namreč tako znatno odstopa od omejenih zavez in napovedi, je tako zelo drugačen, v bistvenih potezah celo diametralno nasproten, da ga ni mogoče opredeliti kot ta isti sistem, določen s temi istimi zavezami in napovedmi, ki jih je treba zgolj v praksi malo okrepiti in obuditi. Mehkoba in dobrohotnost takšne poenostavitve, tako zrelativizirane ocene tega, kar ta sistem in ta družbena realnost sta, kar pomenita v vsakodnevnem življenju in kot se kažeta skozi tehnike in vsebine delovanja organov, institucij, odločevalcev, privilegiranih in elite, bi pomenili sprenevedanje in samoprevaro.

Sistemskega zasukata tudi ni mogoče storiti individualno ali partikularno, z oblastnimi individualnimi ekscentričnostmi in ekscesi malih skupin priložnostno sodelujočih posameznikov. Sprememba bo mogoča le s skupnim delovanjem, s skupnim uporom, usmerjenim v spremembo sistema kot takega. Vse drugo je »čisti iracionalni revolt brez vsakega programa« in brez vsakega pomena. Je le golo, samonamensko, skoraj kratkočasno in samouresničuje upiranje brez občega pomena in generalnega smisla.

Izobraženci morajo zato razpravljati o »pravih vprašanjih«. Intelektualci se morajo zato povezovati in biti trajno javno prisotni, opazni v svojih javnih aktivnostih. Univerzitetni učitelji morajo krepiti zavest o aktivnem in kritičnem državljanstvu. Starši sebi in svojim otrokom ne smejo dopustiti drže idiotov. Verodostojni mediji, uredniki in novinarji morajo neomajno vztrajati v takšni drži. Branje in študij največjih del s področja družboslovja in humanizma mora biti temeljna opredeljevalna značilnost človekovih početij, hrepenenj in stremljenj. Študirajoči ljudje se morajo obraniti od zunaj vsiljene skušnjave, da bi se odpovedali učenju in znanju kot najpomembnejšemu početju in najpomembnejši vrednoti v življenju človeka.

Razpravljati je seveda treba o temeljnih družbenih vprašanjih; to pa početi iskreno, dobroverno, v tem smislu odgovorno in opolnomočeno – kot rezultat informiranja, izobraževanja, raziksovanja, samospraševanja in analitičnega primerjanja. Prizadevati si je treba za razpravno demokracijo, razpravljajočo ustavno državo in deliberativni politični proces. Pri tem pa je odločilno biti iskren in odgovoren do sebe in drugih, ko gre za argumente in prepričanja. Ni odločilno, kaj točno je predmet prepričanja in koliko se prepričanja med seboj razlikujejo. Odločilno je prepričanja oblikovati v kakovostnem procesu informiranja, učenja in mišljenja. Odločilno je ne biti idiot, nepremišljen in neveden človek. Izpolnjenost tega temeljnega predpogoja za »idealno komunikativno

stanje« (npr. po Habermasu) lahko zagotovi strpnost in miselno pozornost med akterji razprave, kar je pogoj za normativno moč dobrih argumentov, s tem pa za opolnomočenje javnosti v vlogi ljudstva, ki je nosilec oblasti.

Niso odločilne razlike v osebnih odnosih do osrednjih političnih vprašanj, kot so svoboda, skrb za drugega, socialna pravičnost, politična enakost, pravna enakopravnost, svetost, avtoriteta in tradicija (npr. po Haidtu 2013). Odločilni sta iskrenost prepričanj in odprtost duha za drugačnost; končno pa ljubezen do D drugega (npr. po Galimbertiju 2011 ali Baumanu 2016).

V tej knjigi ponujam svojo filozofijo in mišljenje o socialni državi, socialnih pravicah, socialni pravičnosti in socialni ustavni demokraciji. V njej odkrito razmišljam o ustavnem komunitarizmu kot politični alternativni; vselej v neposredni povezavi s konceptom sodobnega ustavnštva, kot ga razumem, in ob poudarjanju pomena socialnih pravic, socialne države in vrednote *solidarnosti*. O tem, o čemer pišem, sem prepričan. Vseeno pa tega ne ponujam kot dogmo. Prav nasprotno, filozofijo in zapise ponujam kot izhodišče za plodno in odkritosrčno razpravo – o pravu, politiki, svobodi, človekovih pravicah in demokraciji. V ospredje dajem povabilo k razpravi o socialno-liberalni demokraciji, ne da bi skrival tiho pričakovanje k njeni obuditvi in razvoju. Vabim k univerzalni družbeni razpravi o socialni ustavni demokraciji – v teoriji in praksi. Upam na kritični odziv, na presojo in pogovor. Želim misliti ta vprašanja in izpolniti pogoje, da bi jih lahko mislil. In rad bi jih mislil z drugimi ljudmi.

izr. prof. dr. Andraž Teršek